

Renovált könyvtárpalota a pesti belvárosban

Felújított Egyetemi Könyvtár új gondokkal

Az előzmények: 1860-as évek. A ferencesek egykori zárdájába költöztetett Egyetemi Könyvtár roskadozik. Olvasóterme setét lyuk, könyvei tornyokban állnak a folyosókon. Igazgatója *Toldy Ferenc* röpiratban és beadványokban tárja a világ elé a sanyarú helyzetet.

1872-ben, több évtizedes pereskedés után, eldől, hogy a Ferenciek piacán a telket megosztják. A felét a barátok kapták – egy jövedelmező bazár és bérház építésére –, a Királyi Tudományegyetem egy szabálytalan formájú 301 négyszögöles telket kap a Reáltanoda utca sarkán.

1873–76: *Trefort Ágoston* kultuszminiszter fedezetet kap az állami költségvetésből és gyorsan épül az új könyvtárpalota *Skalnitzky Antal* és *ifj. Koch Henrik* tervei alapján. Az építőművészek – más példát nem találván –, egy 18. századi teremkönyvtárat álmodnak meg, méltóságteljes előcsarnokkal, kazettás lépcsőházzal és 16 méter magasságú olvasóteremmel. A csatlakozó könyvtárak belmagassága 8 méter, nyaktörő mutatvány a könyvek rakodása. Az épület jó részét elfoglalja öt szolgálati lakás. A homlokzatokat a kor szinte kötelező új-renezszánsz stílusában tervezték, és az előírás szerint, a szomszédban már álló bankpalota kupolájának párját kellett a szárnyak csatlakozásában megismételni. A belső freskók és a külső szgrafittók mesterei *Lotz Károly* és *Than Mór*. A bécsi *Sommer Ágoston* allegorikus külső szobordíszeket készít.

1876. márc. 26. A könyvtárpalota felavatása. Jelen van a király, aki a minisztérium elfogyott pénzét kiegészítette és ezért olajfestményről ma is ő tekint le huszáregyenruhában az olvasókra. Az Egyetem legszebb épülete, Budapest egyik látványossága. Kora színvonalán áll a légfűtés, a gázvilágítás, az olvasóterem dilatációs üvegteteje, a boltozott aknába rejtett szellőzőberendezés. Mindez feledtetni, hogy a takarékoság miatt csak kulissza-értékű a homlokzat habarcs és gipsz ornamentikája.

1910-es évek. Harminc év után leromlott az épület. El kellett távolítani a kupola mellől az egyetem négy karát ábrázoló szobrokat, mert a puha mészkövet kikezdte a fagy, a korom és az eső. Nagyszabású terv készül a bővítésre, egészen a Szép utcáig, de a telkeken bérházak épülnek.

1928–31. A homlokzatokat, az előcsarnok, a lépcsőház és az olvasóterem tatarozása az egyetem pénzén.

1935–38. A régi raktárakat átalakítják a Ganz-gyár Schlick–Vajda rendszerű vaspalcaival. A könyvek férőhelye háromszorosára nő. Az építkezés során átalakul az épület belső homlokzata.

1945 december–január. Az ostrom alatt az épület alig sérül, csak a hiányos palák és kitört üvegek miatt ázik be néhány helyiség.

1963–64. A periodika-gyűjtemény raktárai a földszinten és a pincében is GVR polcokat kapnak. Másutt csak toldozás-foldozás.

1972. A METRO szellőzőalagútjának gyorsított építése miatt – szellemesen, bányászati aknamélyítő robbantással – megroggyan az egész épület. Repednek a boltozatok, a két szárny kettéválik, a tetőmagasságban 15 cm hasadás. A

vasútépítő vállalat, napok alatt, egy fenyőerdőt hordat be az épületbe: aládúcolják az emeleti termeket, a felsőbb emeletet a repedések mentén, ugyanígy a földszintet és az alagsort.

1980. A süllyedés és a mozgás megáll. A könyvtár új vezetőség veszi át. Kihordható a dúcolás, a METRO tisztasági festést végeztet a termekben és halvány, sikertelen kísérlet történik az elemek összeragasztására. A könyvtár – mást nem tehet – a sajtóban, a rádióban és a televízióban kér a siralmas állapotban lévő épületnek csak annyi tatarozást, amennyi a házkezelőségtől egy bérháznak is kijár.

1982. Az egyetem általános rekonstrukciójába, rövid időre, bekerül a könyvtár is. Két év múlva már nincsen benne. A kedvezményezett időben a Budapesti Városépítési Tervező Vállalatnál elkészül a teljes felújítás és átépítés dokumentációja. A tervezők dicséretére szólva több szakmai konzultációt szerveztek a könyvtárosokkal.

1984. A Szépművészeti Múzeum emlékezetes lopásai meglódtják a siralmas helyzetben lévő közgyűjtemények állapotának javítását. Tervhivatali határozat születik a Szépművészeti- és Iparművészeti Múzeum, valamint az Egyetemi Könyvtár rekonstrukciójára. A „lebontás” során azonban a Művelődési Minisztérium nem tudja a könyvtár igényét – kb. 9 millió dollár – egy összegben fizetni, ezért visszalépnek a jelentkező lengyel és szlovén vállalatok. Marad az évi csepegtetés.

1985–86. O. ütem. Szigetelés, gázkazánépítés, tömör-raktár a pincében. 60 000 kötet külső raktárba kerül. (Maglódi úti egyetemi telep.)

1987–88. 1. ütem. Átépül a 2. emelet, a volt igazgatói lakás és a raktár. Rendbehozzák a külső homlokzatot. Újabb 130 000 kötet kerül külső raktárba, a Széchényi Könyvtár régi Pollack téri épületében.

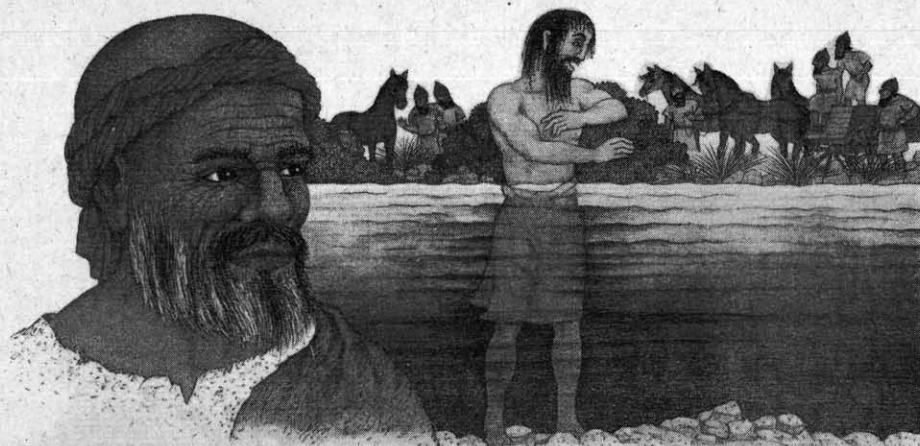
1991–92. 3. ütem. Elkészül az előcsarnok, a lépcsőház, az olvasóterem és a csatlakozó északi kis toronyszárny.

A könyvtár mindhárom ütem idején szolgált: az olvasóterem a Centrál-kávéházban (Eötvös Klub) működik, a kölcsönző ide-oda költözik, az olvasóknak bejáró deszkafolyosó épül.

A mai helyzet. 1992 december elején megnyílik az olvasóterem. 3000 kötet könyv és az összes egyetemi jegyzet, több példányban, a szabadpolcon. (A könyvek napról-napra gyarapodnak, ahogyan az új feldolgozás folyik.) Kísérletezünk egy kikötéssel: saját könyvet nem lehet hozni. A tapasztalat, néhány hónapig, lesújtó: a kihasználtság 13–14%-os, nem jönnek az olvasók a képzelt mértékben. Mire van szükség? Könyvtári olvasóteremre, vagy fűtött és világított tanulószobára? A könyvtár vezetőségének meggyőződése, hogy könyvtárnak kell lennünk – a melegedővel szemben – másfélmillió kötetünkkel, a kötelező tananyaggal állandóan gyarapított kézikönyvtárunkkal, az ország leggazdagabb állományú tájékoztató-könyvtárával, a szakkönyvtári gyűjtési körrel, a kedvező belvárosi fekvéssel. Egy esztendő alatt lassan emelkedett a látogatási statisztika grafikonja: a hallgatók, oktatók, szakkutatók és érdeklődők felfedezik a könyvtár méltóságát, nyugtató olvasótermét, immár a jövő-menő, randevúzó, vitaközpont, saját tankönyvből tanuló orvostanhallgatók és egyéb idegen diákok nélkül.

Hiányzik az építkezés befejező, 4. üteme. Tervezünk egy kétszeresére bővített kölcsönzőt, végre egy helyen az összes olvasói katalógussal; egy szakolvasót, 30 férőhellyel; egy kibővített tájékoztatót a megújított segédkönyvtárral. Mindezek helyén ma még lepusztult helyiségek állnak, ideiglenesen gépészeti átkötésekkel, kívül vezetett csatornákkal, mocskos falakkal, omló belső homlokzattal. Befejezés nélkül félkész a könyvtár, csonkák a szolgáltatások, csikorog a

Elizeus meggyógyítja Naámánt

„Fürödj meg, és megtisztulsz!” 2Királyok 5,13

működés. A tárca pedig már nem is csepegtet, csak fröccsent: az utolsó ütem első negyede indulhat 1993 őszén!

Emelkedjünk felül az épület gondjain. Az utak ott is rögöseks és együtt járjuk őket a többi könyvtárral. Nevetséges a beszerzési keret, amelyet szétvetett egy általános könyvár-robbanás (magyar, nyugati, volt szocialista, antikvár). Alapvető források reprintjének, vagy CD lemezének beszerzésére nem is gondolhatunk, ami elveszett vagy szétesett, az többé nincsen. Hihetetlen, hogy az olvasóközvélemény (ha van ilyen) milyen jámborul tudomásul veszi ezt a nyomort és ellehetetlenülést, amibe a magyar könyvtárak kerültek.

Technikailag épül a számítógépes rendszer. Jól van. De tartalmilag még nem tisztáztuk, nagyrészt nem a mi hibánkból, hogy az egyetemen belül és országosan milyen információkkal töltsük meg. Ez már egyáltalán nincs jól. A könyvtár komolyan követi az 1964-es gyűjtőköri megosztást: országos könyvtára a filozófiának, a pszichológiának, a középkori történelemnek és az egyháztörténetnek. Az egyetem semlegesen veszi tudomásul ezt az állapotot; nem tiltakozik, de nem is méltányolja. Külön dotációt nem kap a könyvtár szakfeladataihoz, időnként, némi zavarral, nem tudják igazán hová helyezni: a telefonkönyvben a Szociológiai Intézet és a Levéltár közé, a költségvetésben a bölcsöde és a garázs közé. Mi lesz ezzel az országos feladattal?

A könyvtárpalota áll a belvárosban. Felújított homlokzatát már belepte a közlekedés mocska, a gyenge kivitel miatt itt-ott már perog a vakolat, de a külföldi látogatók gyakran betérnek, elbűvöli őket az elmúlt századot idéző előcsarnok, lépcsőház, impozáns méretű olvasóterem. Őrzött dokumentumai felbecsülhetetlen értékűek, de a nagy kérdés, hogy megtalálja-e híveit a mai racionalizálódó hideg korban. Munkatársai véleménye szerint az európai, és benne a magyar humán kultúra biztos menedéke, csend és nyugalom. De vannak-e még, akik a mai információ-éhség mellett megengedhetik maguknak a csendet és nyugalmat, a feltöltődést mindazzal, aminek múltunkat és – hiába tagadjuk – mai létünket köszönhetjük?

Marót Miklós

Legyen – ne legyen?

Egy városi könyvtáros töprengései az inkurrens állomány dilemmájáról

A szónoki kérdésre könnyű volna egyértelműen tagadó választ adni. Persze előbb-utóbb mindenki nemet fog mondani. Ezt azonban mindegyikünknek meg kell szenvedni. Bevett szokásainkat, büszkén vallott elveinket, szakmai kánonokat kell körbejárni, és bizony itt-ott meg is tépázunk. Újra és újra végiggondolni a városi könyvtárak fejlődési fokozatainak fázisait, jellemzőit. Lelkiismeret-vizsgálatot tartani: mit is akarunk és azt hogyan, milyen eszközrendszerrel valósíthatjuk meg, mire vállalkozhatunk egyáltalán? A sugallt válasz ellenére nem túl sok a kérdőjel? De bizony! Már az alapértelmezésnél is, mert ha a hasznátság fogalmát járjuk körül nem szabad megfeledkeznünk olyan tényezőkről, mint például az ál-inkurrencia. Mert ugye tudjuk, hogy a szabadpolcon szemmagasságban elhelyezett könyvek minden jellemzőtől függetlenül jóval nagyobb forgalomra számíthatnak, mint a tartósan raktárban porosodók. Vannak városi könyvtárak, ahol az összállománynak csak 10–20%-ához férhetnek hozzá szabadon az olvasók, és ez nyilván károsan hat forgalmazásukra. De lényeges szempont az is, hogy ritka a 100%-ban elavult könyv.

Nézzük át röviden mik a Veszprém megyei tapasztalatok. Ennek érdekében egy kis felmérést kezdeményeztünk a megye városi könyvtáraiban, azok állományozásaira vonatkozóan, illetve e körben az ok-okozati összefüggések kiderítésére. Ez 8 könyvtárra terjedt ki, de benne van a városi szolgáltatásokra képes Devecseri Nagyközségi Könyvtár és a Veszprém Megyei Könyvtár is, mint a megye legnagyobb városi könyvtára. A tapasztalatok elég nagy szórást mutatnak. De néhány általános következtetés levonására azért alkalmasak. Néhány kiragadott arányosságot (ill. aránytalanságot) említek. A szélsőségeket leszámítva Veszprém megyében a teljes könyvállománynak évente 1–2%-át selejtezik. Az éves gyarapodás kötetszámának átlagosan 20–60%-át törlik a városi könyvtárakban. Az utóbbi három évben lassan, de javul az arányosság, azaz a kivonások mértéke közelít a gyarapodáshoz. Az elavulás, illetve tervszerű állománykivonás címén selejtezett könyvek számát a csoportleltár-könyvek újabban már nem rögzítik. Néhány könyvtár selejtezési jegyzékeinek cím szerinti átnézése nyomán azonban általánosítható, hogy a selejtezett könyvek 30–50 százaléka tartozhat a tervszerű állományapasztás kategóriájába.

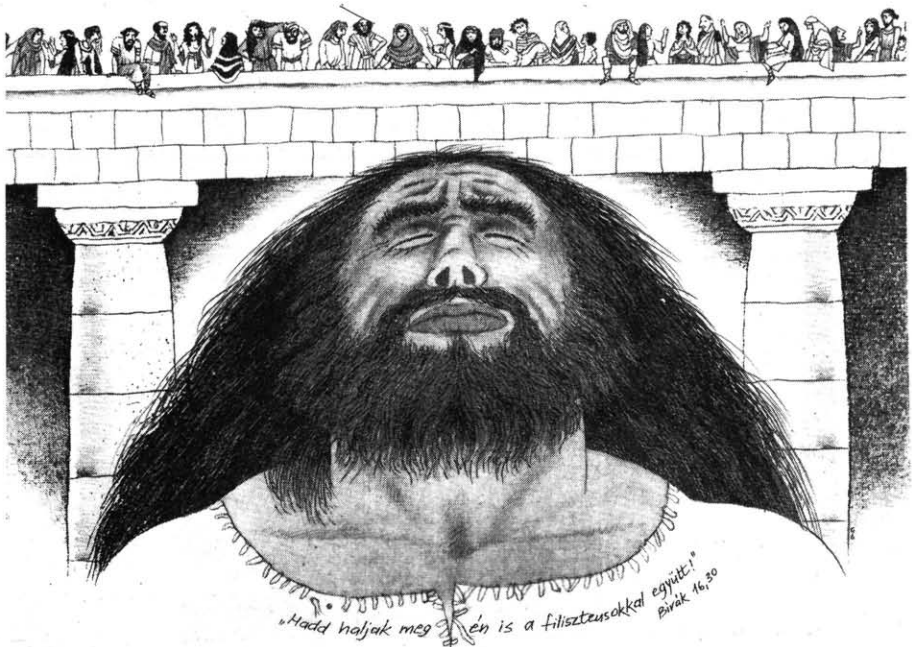
Nem véletlenül merült fel éppen most témaként az inkurrens könyvtári állományok ügye. Véleményem szerint a téma megvitatásának fontossága a városi könyvtárakban a legnagyobb és legidőszerűbb. A kompetens 3/1975 KM-PM számú rendelet egyértelműsíteni igyekszik mind a megyei könyvtárak, mind a közművelődési hálózatok végpontjain lévő könyvtárak tervszerű állományapasztásának hatáskörét, teendőit. A városi könyvtárak nyilván közbülső helyzetüknek megfelelően azonban kevésbé egyértelmű kategóriaként szerepelnek. A városi könyvtárak, legalábbis a nagyobbik-jobbik részük, most jutottak oda, hogy a címben jelzett kérdést nemcsak fel kell tenniük, de sürgősen meg is kell válaszolniuk, azaz cselekedniük kell. Az általánosítható helyzetkép pedig úgy néz ki, hogy a városi könyvtárak állománya az elmúlt 30 évben 10–12-szeresére

duzzadt, miközben alapterületük és létszámuk legfeljebb 2–3-szorosára nőtt. Az ellentmondás tovább nem növelhető, de nem is tartható. Belátható időn belül valamiféle egyensúlyi helyzetet kell teremteni. Valljuk be, rögződött bennünk a félelem, hogy hátha most vagy talán holnap éppen azt a könyvet kérik tőlünk, amelyet 10 éve senki nem vett kézbe.

Azután nem működik a könyvtárközi kölcsönzés. A posta egyébként is drága és egyre drágább. Egy 20–30 Ft-tal nyilvántartott könyvet csak értékének többszöröséért lehet biztonságosan oda-vissza utaztatni. A régiókénti tároló könyvtárakról pedig már nem is beszélnek. Tehát „főlösképpen” ne dobjunk ki semmit... Van még érv, de kell ennél több? És eközben látszólag a legkényelmesebb megoldás mellett döntöttünk. Döntöttünk? Inkább csak halogatjuk a döntést. Alig merünk hozzányúlni az állományunkhoz. De eközben megideologizáljuk cselekvésképtelenségünket.

Az inkurrens állomány gondját, a ballaszt következményeit nemcsak a saját eszünk járása szerint kell átgondoljuk, hanem a takarékos és mindig gyanakvó fenntartó gondolatmenetét is ismernünk kell. Legegyszerűbb, ha szakmai vakságunktól és kényelemszeretetüinktől meg tudunk szabadulni. A könyvtárosi empátia hasznos lehet, és kb. azt az előnyt jelenti, mint sakban a világos szín. Lépéselőnyt. A képlet nem túl bonyolult egysímeretlenes egyenlet, melynek levezetése rutinszerűen a következő „logikai” sorban történik: A könyvtárnak sok könyve van, mindig több lesz, viszonylag egyenletesen gyarapodik és mégis mindig többet akar. Az olvasók nem használnak el annyi könyvet, mint amennyit közpénzen vásárolnak a túlbuzgó könyvtárosok, akiknek az Isten pénze sem elég. Ráadásul állandóan panaszozzák a raktári férőhely szűkösségét. Akkor minek venni annyit? Azaz $X =$ csökkenő beszerzési forrásokkal. Mi ugyan a

Sámson utolsó hőstette

ránk jellemző visszafogottsággal, az információvagyon csökkenéséről, holmi olvasók állítólagos igényeiről makogunk, de ezt túlharsogja a város pénzével szigorú takarékoszággal sáfárkodó városatyák büszke kardala.

Az inkurrens állomány nagy mennyiségének egyik fő oka a városi könyvtárak féloldalas dokumentumkezelése. A beszerzés sokszor szükségleteken felüli favorizálása, erőtetése és a kivonás elhanyagolása. Tartósan megbillent az állományi egyensúly. Mi több, a könyvtár (épület) – könyvtáros (szervezet) – könyv (információ) és az olvasó(k) közötti egyensúlytalanság egyre nagyobb bűvészmutatványokra készítet bennünket. Vegyük észre, miközben tartani a könyvkiadással (az információ túltermeléssel, a könyvszakma válságával stb.), ugyanakkor fulladozunk az általunk felhabzsolt könyvek mind nagyobb számban avuló tömegének súlya alatt. A TEKE nyelvére fordítva: 1.) miközben az ellátottság látszólag javul, 2.) egyre jobban csökken a forgási sebesség, 3.) a tárolási index pedig katasztrofálisan burjánzik. Azaz egyre nő a veszély, hogy az állomány lassan kezelhetetlenné válik, és mind több városban eléri az ún. „kritikus tömeget”. Ez a helyzet olyan, mint a szervezet rákos állapota. Egy darabig ugyanolyan láthatatlan is. Észrevétlenül lelassítja a könyvtári szervezet működését, növeli a bürokráciát, avittá teszi az információvagyon, hiteltelenné a tájékoztatást, bénulttá, rezignálttá a könyvtárost, kedvetlenül a zsúfolt polcok között reménytelenül bókászó olvasót.

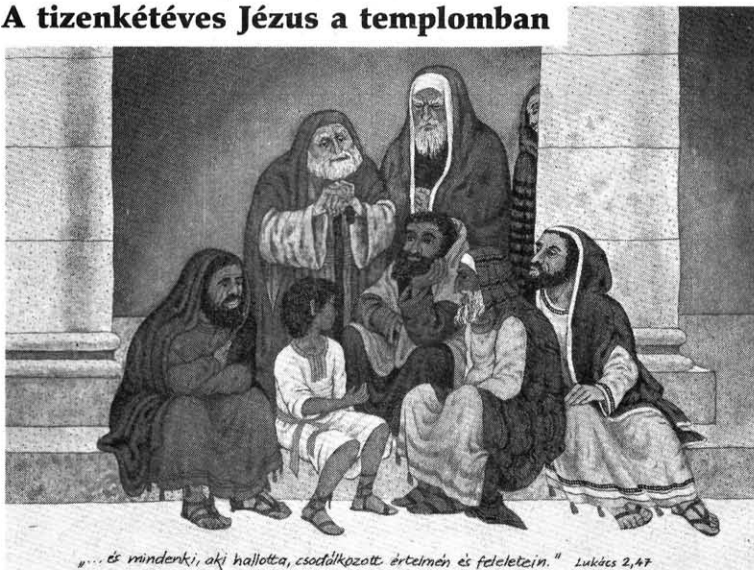
Tehát a címben feltett kérdésre megnyugtató választ a rendszeresen végzett, tervszerű állománynyasztatással adhatunk. A 3/1975. KM-PM számú együttes rendelet 15. §-a máig érvényesen és egyértelműen fogalmaz. Tessék elolvasni! Igen ám, de az egyértelmű igazságot mindjárt puhának érezzük, ha saját állományunkkal kell szembesíteni. Ha saját korábbi állománygyarapítási gyakorlatunkkal kell vitatkoznunk. Márpedig kell, mert itt kezdődik a hibák helyrehozatala.

Végezetül megjegyzendő, hogy az inkurrencia értelmezésével, fogalmával szakmánk irodalma, szaksajtója is feltűnően mostohán bánt. Ezzel tág teret

Dániel az oroszlánok vermében

A tizenkétéves Jézus a templomban

„... és mindenki, aki hallotta, csodálkozott értelmén és feleletein.” Lukács 2,47

hagyott a legkülönfélébb szubjektív megközelítéseknek. Persze nem is lehetséges a fogalom mindig mindenhol használható értelmezését véglegesíteni. Gondoljunk csak meg, hogy az eltérő könyvtártípusokban mennyire másként értelmezhető az inkurrencia. De a mi kategóriánkban, a városi könyvtárakban is, mennyire változtak fogalmaink a témáról. Elég, ha végiglapozzuk legfontosabb állományválogatási segédeszközünk, az Új Könyvek minősítő jeleinek sorát. A húsz évvel ezelőtt városi törzanyagként és ajánlottként javasolt művek jelentős hányada ma már inkurrens anyag. Mégpedig mindegyik állomány-kategóriában, szép- és szakirodalomban egyaránt. Hogyan vélekedjünk például ma *Goda Gábor* több polcfolyómétert elfoglaló életművének jelentős részéről? A hagyományosan népes magyar lírikus-sereg porfogó papírtonnáiról? stb. De az irodalomtörténet által hitelesített klasszikusok egy része is gyanúba kerülhet. Kedves Kollégák! Jelentkezzen, akinek könyvtárában *Pázmány Péter* vagy *Rimay János* műveit elhasználódás miatt kellett törölni. De volt olyan kollégám, aki tévedésnek minősítette a számomra élvezetesen érdekes Erdélyi szótörténeti tár beszerzését is. Ne tessék tolvajt kiáltani! Inkább próbáljuk pontosabban, használhatóbban értelmezni e fontos fogalmat. Eljött az ideje, hogy újrafogalmazzuk a dokumentumokhoz fűződő viszonyunkat. Vizsgálatainkat tegyük konkrétábbá, egyszersmind szélesebbé. Új összefüggéseket kell feltárni és kiértékelni az állományi nagyságrendek optimalizálása érdekében. Az előbbi példák is mutatták, hogy alaposabban kell körüljárunk a dokumentumvagyon és az értékszemponatok összefüggéseit, az állományok kezelhetőségének kérdéseit. Új dimenzióban kell vizsgálnunk a gazdaságosság és hatékonyság szempontjait. Újra össze kell egyeztetnünk a használói információ-igény és a kultúrvagyonnal való gazdálkodás szempontjait. De itt álljunk meg! Nem akarok szentenciákat mondani, ítélni, kijelölni. Gondolatokat szeretnék csak ébreszteni és javasolni az egyesületnek, idősebb és ifjabb kollégáimnak, hogy előítéletek nélkül, vigyázva járuljanak hozzá egy kiérlelt, konszenzusos álláspont kialakításához. (Elhangzott az MKE augusztusi, győri vándorgyűlésén)

Kertész Károly